

SØNDRE ØSTFOLD TINGRETT

DOM

Avsagt: 19.11.2025 i Søndre Østfold tingrett, SARPSBORG

Saksnr.: 25-063250TVI-TSOS/TSAR

Dommer: Tingrettsdommer Ingvil Conradi Andersen

Saken gjelder: Gyldigheten av pålegg om fjerning av stengsel

Alf Bråten Syversen
Anne Lise Syversen

Advokat Yngve René Romsvik
Advokat Yngve René Romsvik

mot

Klima og Miljødepartementet

Advokat Ingrid Skog Hauge
v/advokat Jon-Christian Rynning

DOM

Saken gjelder gyldigheten av et vedtak fra statsforvalteren med pålegg om fjerning av et stengsel etter frilufsloven.

Framstilling av saken

Bukkholmen ligger utenfor Ullerøy ytterst i Skjebergkilen i Sarpsborg kommune. Øya dekker et areal på ca. 32 mål, og er forbundet med fastlandet med en smal kjørbar bro.

Saksøkerne, Anne Lise Syversen og Alf Bråten Syversen (Syversen), er i dag de eneste fastboende på øya. De eier Bukkholmen 3, gårdsnummer 1134 bruksnummer 14 festenummer 1, som denne saken gjelder. Eiendommen er på ett mål, og ligger i 100-metersbeltet på den nordlige delen av øya. Hele landarealet på Bukkholmen, med unntak av en smal stripe på vestsiden, er satt av til landbruks-, natur-, frilufs- og reindriftsområde (LNRF) i Sarpsborg kommunes (kommunen) kystzoneplan for 2022-2034.

Bolighuset på eiendommen ble bygd i 1968, etter at det året i forveien ble skilt ut en festetomt fra hovedbølet - Bukkholmen 4, gårdsnummer 1134 bruksnummer 14. Bukkholmen 4 har vært i familien Syversens eie siden 1902, da Alf Bråten Syversens bestefar overtok eiendommen. Alf Bråten Syversen, som er født i 1944, har bodd på øya i hele sitt liv. Hans far overtok Bukkholmen 4 i 1957, og i 2005 overtok Syversen også denne eiendommen. Bolighuset har stått tomt de siste årene. I tillegg til de to bolighusene, ligger det fire hytter på øya. Med unntak av to av de bortfestede hyttene, er bebyggelsen konsentrert på den nordlige delen av øya, i området der broa krysser over fra fastlandet. På kartet nedenfor, hentet fra Kartverket, er Bukkholmen 3 markert med gult. Som det framgår ligger det også en garasje ned mot sjøen på eiendommen. Denne ble oppført av Syversen i 1971-1972.

Under Bukkholmen 4 ligger det et stort urørt rekreasjonsareal som dekker store deler av den sørlige delen av øya. Det er ikke omstridt at dette området er utmark som allmennheten har rett til å ferdes i. Området er av kommunen vurdert å være ett av svært få ubebygde sjønære områder der terrenget gjør det mulig å ferdes, fiske og oppholde seg. I området ligger det også kulturminner fra 2. verdenskrig.

Broa over til Bukkholmen ble bygget av Alf Bråten Syversen og hans far, og stod ferdig i 1964. Familien Syversen har fra den gang ment at allmennheten ikke har ferdselsrett, og det har derfor vært etablert stengsler på broa. Det var først satt opp en port, som senere ble skiftet ut med en bom. Det har også vært satt opp et skilt merket «privat». Alf Bråten Syversen har forklart at det tidligere også var skiltet «hunden er løs» for å signalisere at uvedkommende ikke har adgang.

Hytteeierne på Bukkholmen har hatt anledning til å kjøre til et mindre, gruset område like over broa, hvor det er tilrettelagt for fire parkeringsplasser. I tillegg har familien Syversen opp igjennom årene gitt personer som har hatt avtale om båtplass på Bukkholmen adgang til ferdsel over broa til fots, og langs en ferdselstrasé langsmed vannet fram til området nedenfor Bukkholmen 3. Tidligere var det opp mot et 50-talls personer – familie, venner og hyttenaboer i området – som hadde avtale om båtfeste/landfeste i dette området. I 2005 etablerte Syversen et småbåtanlegg med 32 plasser. For 22 av plassene ble det betalt kostpris, mens resten av plassene ble brukt av familiemedlemmer gratis. Det er på det rene at dette småbåtanlegget var ulovlig anlagt, og det ble tidligere i år, etter at vedtaket fra statsforvalteren forelå, fjernet av Syversen. Det har vært en sak i kommunen om ulovlighetsoppfølging som retten ikke går nærmere inn i.

Kommunen har i lengre tid hatt ønske om å tilrettelegge for at allmennheten kan ferdes fritt til fots til rekreasjonsarealet på Bukkholmen. I februar 2012 gav kommunen Syversen dispensasjon og byggetillatelse til å rive og føre opp en ny fritidsbolig på festetomta som ligger nærmest hans boligeiendom, Bukkholmen 5. Hytta som ligger her disponeres av Syversens datter. Kommunen satte som vilkår for tillatelsen at det ble tinglyst en rett for kommunen til å etablere og ha en merket kyststi over Bukkholmen. Den opprinnelige søknaden sendt i 2008, ble avslått av fylkesmannen i 2010. Det ble imidlertid en ny prosess etter at Syversen foreslo at det som forutsetning for tillatelsen kunne etableres en ny kyststi, noe også fylkesmannen var svært positiv til. Etter at tillatelsen var gitt, oppstod det imidlertid tvist om hvor kyststien skulle gå. Syversen ønsket ikke den løsning kommunen foreslo, som innebar at kyststien gikk langs vannet på vestsiden og over grusplassen foran Syversens garasje på Bukkholmen 3. Syversen engasjerte en landskapsarkitekt som utformet en løsning som innbar at ferdselen ble ledet på flytebrygger utenfor den tiltenkte traséen over grusplassen ved garasjen. Denne løsningen godtok ikke kommunen, og byggetillatelsen ble i november 2013 opphevet da vilkåret om opparbeidelse av kyststi ble sett på som den sentrale forutsetningen for å gi dispensasjon.

Den 27. februar 2024 varslet kommunen Syversen pålegg om retting av ulovlig stengsel og illeggelse av tvangsmulkt. Av varselet framgikk det at kommunen vurderte at bommen og skiltet merket «privat» på broa over til Bukkholmen utgjorde et ulovlig stengsel etter frilufsloven. Kommunen hadde fått juridisk bistand fra et privat konsulentselskap, Holth & Winge AS, til å gjøre vurderingen av ferdselsretten over Bukkholmen. Traséen som ble vurdert, gikk over broa og langs vannet på vestsiden av Bukkholmen, i det samme området hvor kommunen tidligere hadde foreslått at kyststien kunne gå. I bildet nedenfor hentet fra rapporten, er traséen tegnet inn med gult. Holth & Winge vurderte, og kommunen sluttet seg til, at hele traséen skal betraktes å gå gjennom utmark.

I brev til kommunen 12. april 2024 bestred Syversen, ved advokat Yngve Romsvik, at det var grunnlag for pålegget, og viste til at ferdselstraséen gjennom Bukkholmen 3 går over innmark, hvor allmennheten ikke har ferdselsrett.

Kommunen fastholdt sine vurderinger, og fattet 21. mai 2024 følgende vedtak:

Med hjemmel i frilufsloven § 40 gis følgende pålegg:

- Fjerne bom slik at den ikke er et stengsel for ferdsel til fots. Et alternativ til å fjerne den, er å avkorte den slik at det er mulig å passere forbi til fots.
- Fjerne skilt merket «privat», eller tydeliggjøre at «privat» kun gjelder for bilkjøring

Materialer og annet rivningsavfall skal deponeres på et sted som er egnet til formålet.

Fristen for å gjennomføre pålegget fastsettes til 15.07.2024. Vi ber om at tilbakeføringen dokumenteres med bilder. Dokumentasjonen oversendes til kommunen innen gjennomføringsfristen. Det vil vurderes om det skal utføres en befarings etter tilbakeføring.

Med hjemmel i frilufsloven § 40 ilegges løpende tvangsmulkt pålydende kr. 750 per dag fra og med 16.07.2024. Tvangsmulkten ilegges dersom punktene i pålegget over ikke er gjennomført innen fristen.

I det følgende vil retten for enkelthets skyld bare omtale vedtaket som et pålegg om å fjerne stengselet på broa. Inn tatt i vedtaket fra kommunen er følgende bilde av stengselet:

Syversen påklagde vedtaket 11. juni 2024, og kommunen oversendte klagen til Statsforvalteren i Østfold, Buskerud, Oslo og Akershus (statsforvalteren) 25. juni 2024. Vedtak i klagesaken foreslå 29. januar 2025, hvor konklusjonen var at statsforvalteren opprettholder kommunens vedtak av 21. mai 2024 og at klagen dermed ikke hadde ført fram. Statsforvalteren sluttet seg i det alt vesentlige til de vurderinger som kommunen hadde gjort i saken.

Ved advokat Romsvik varslet Syversen søksmål mot staten ved Klima- og miljødepartementet 14. februar 2025. Søksmål ble tatt ut 16. april 2025 med krav om at vedtaket ble kjent ugyldig og at staten dømmes til å erstatte deres sakskostnader. Staten tok til motmæle ved tilsva 4. juni 2025, hvor advokat Ingrid Skog Hauge, ved advokatfullmektig Jon-Christian Rynning, la ned påstand om frifinnelse og at staten tilkjennes sakskostnader.

Hovedforhandling ble holdt i Søndre Østfold tingrett 29. og 30. oktober 2025. Både Anne Lise Syversen og Alf Bråten Syversen forklarte seg, og det ble gjennomført befar ing på Bukkholmen. For bevisførselen ellers vises det til rettsboka.

Syversen har i korte trekk gjort gjeldende

Allmennheten har ikke ferdselsrett over Bukkholmen 3 da området etter loven er innmark, jf. friluftsløven § 1a og § 3 første ledd. Bommen/skiltet utgjør ikke et ulovlig stengsel etter § 13, og det er derfor ikke rettslig grunnlag for å gi pålegg etter § 40.

Ferdselstraséen går over «hustomt», jf. friluftsløven § 1a. Arealet nedenfor bolighuset og garasjen må regnes som den mer private sonen på tomte. Tomtas størrelse er bare 1001 kvadratmeter, som etter miljømyndighetens veiledende normer skal regnes som hustomt. Retningslinjer er til for at kommunen skal ha en ensartet praksis og sikre likebehandling. Ferdseien vil gå kun få meter fra bebyggelsen og viktige opparbeidede utearealer. Det er det mest verdifulle arealet på tomte som blir berørt. Det er på vestsiden det er best solforhold, det er nærhet til sjø, og det er her det er naturlig å oppholde seg. Det er innsyn fra traséen til stue, soverom og takterasse. Høydeforskjellen har liten betydning, og det er ingen mulighet for god skjerming uten at det går på bekostning av funksjonaliteten av arealet foran garasjen og utsikten. Det ligger også inne en søknad om å få sette opp en brygge her, noe det er gitt åpning for. Dersom man må trekke seg tilbake på utearealet over garasjen, ser man ikke lenger vannspeilet. Det kan i denne sammenheng heller ikke få noen betydning at Syversen også eier naboeiendommen Bukkholmen 4.

Det må ved vurderingen av hustomt-begrepet også tas hensyn til at det arealet ferdselen går over, er opparbeidet som en gårdsplass, og brukt eksklusivt av Syversen siden boligen ble bygd på 60-tallet. Det har tidligere vært snakk om ekspropriasjon, og Sarpsborg kommune har i tidligere prosesser lagt til grunn at allmennheten ikke har ferdselsrett, selv om det har vært ønske om å etablere tursti.

Bebyggelsen på tomte er tilpasset at uteområdet ved sjøen skal benyttes, og gårdsplassen ved inngangspartiet har ikke de samme bruksmulighetene. Det må også se hen til at allmennheten har begrenset mulighet for videre ferdsel når man har passert Bukkholmen 3. Det er et krevende terreng som fordrer tilrettelegging dersom det skal bli en realistisk trase for allmennheten.

Ferdselen vil også bli ledet over «gårdsplass», jf. § 1a. Området foran garasjen er åpenbart et naturlig oppholdssted i tilknytning til bebyggelsen. Bruken er også privat. Området foran garasjen framstår verken offentlig eller industrielt, og har ingen sammenheng med det tidligere båtanlegget, som ble etablert mange år etter at garasjen ble bygget. Bruken av båtplassene har vært til og fra, og sesongen er kort. På vedtakstidspunktet var det uansett ingen påregnelig aktuell bruk ettersom det på dette tidspunkt allerede var bestemt at småbåtanlegget skulle avvikles.

Loven definerer ferdsel over «gårdsplass» og «hustomt» som et område hvor allmennhetens ferdsel vil være til utilbørlig fortrengsel. Etter rettspraksis står da også

grunneiers ulemper og graden av allmennhetens behov sentralt i vurderingen. Ulempene for Syversen er her betydelige. De har også hatt mange ubehagelige opplevelser i forbindelse med at det er åpnet opp for ferdsel over deres eiendom. De har fått redusert livskvalitet og har kjent på utrygghet og redsel. Fordelene for allmennheten må være betydelige dersom retten skal stadfeste dette inngrepet. Allmennhetens interesser i ferdselsrett er her svært begrenset. Dette er ikke en attraktiv trasé. Det er dessuten full tilgang til området via sjøveien.

Syversens påstand:

1. Statsforvalteren i Østfold, Buskerud, Oslo og Akershus sitt vedtak av 29. januar 2025 i sak 2024/26313 er ugyldig.
2. Staten v/Klima- og miljødepartementet dømmes til å erstatte Anne Lise og Alf Bråten Syversen sine sakskostnader.

Staten ved Klima- og miljødepartementet har i korte trekk gjort gjeldende

Avgrensningen av allmennhetens ferdselsrett bygger på en avveining av allmennhetens behov for rekreasjon og friluftsliv, og grunneiers behov for privatliv. Ferdselsretten må fastlegges i lys av frilufslovens formål, som må tolkes dynamisk på bakgrunn av samfunnsutviklingen. Det må forutsettes at allmennheten ferdes hensynsfullt, i tråd med frilufsloven.

Strandsonen står i en særlig stilling, og grunneiere må finne seg i mer her. Det er uten betydning om et strandområde er vanskelig tilgjengelig. Eiendommens matrikulerte grenser er også uten betydning for vurderingen, det er realitetene som avgjør. Det er ikke avgjørende for staten at Syversen eier både Bukkholmen 3 og 4, ferdselen er lovlig selv om man bare vurderer Bukkholmen 3. Det underbygger likevel riktigheten av vedtaket at man ser eiendommene i sammenheng. Det dreier seg om en festetomt som familien har gitt seg selv fra hovedbølet. Syversen bruker eiendommene sammen, og i praksis er det ingen grenser.

Det har ingen betydning for saken at ferdselsretten ikke har vært utøvd, da allemannsretten ligger latent. Det har heller ingenting å si hvordan området har blitt vurdert i en tidligere prosess. I dette tilfelle har Sarpsborg kommune uansett ikke sagt uttrykkelig om de mener det aktuelle arealet er innmark eller utmark.

Det er ikke naturlig anse arealet foran bolighuset og garasjen som «hustomt, jf. frilufsloven 1§ a. Området ligger i strandsonen, hvor begrepet er snevrere. Det er ikke rom for å ta med subjektive forhold. Dette fanges opp av sekkebestemmelsen i § 1a, som ikke er påberopt i saken. Uansett mener staten interesseavveiningen slår ut i favør av allmennheten. Området kan ikke regnes som eiendommens mer private sone. Det er ikke et

egnet oppholdssted for å nyte privatlivets fred. Ferdselen fortrenger heller ikke dagens bruk. Saksøkerne sier at det både har blitt mye ferdsel over eiendommen, mens de samtidig sier at det er vanskelig å ferdes der. Det er vanskelig å forstå hva de mener. Området er ikke attraktivt, men en grusplass med tilgang til 34 båtplasser. Det får ingen betydning at småbåtanlegget nå er fjernet, da det er forholdene på vedtakstidspunktet som avgjør. Prosessen er uansett ikke avsluttet. Det har vært en betydelig trafikk knyttet til bruken av båtplassene opp igjennom. Det er ingen grunn til å skille på hvem som har brukt båtplassene, om det er familie eller andre. Lokale forhold gir også naturlig skjerming og avgrensing. Det er avstand til husvegg, det er høydeforskjell mellom plassen og bolighus/uteområder, og det er også et tre som skjerner for innsyn. Syversen har andre romslige uteoppholdsarealer på tomte med gode solforhold som er skjermet, og som også gir mulighet for uteaktivitet.

Området kan heller ikke forstås som «gårdsplass». Både ordlyden og andre rettskilder peker i retning av at man med «gårdsplass» mener et område ved et inngangsparti, det vil si den nærmeste plassen foran eller mellom hus. Å anse dette området som gårdsplass har ikke støtte i friluftslovens formål. Området ligger i strandkanten. Selv om området ligger tett på garasjen, har ikke Syversen behov for eksklusiv bruk og skjerming fra innsyn i dette området. Garasjen er et sekundærbygg, og grusplassen kan fortsatt brukes til arbeid. Det er også naturlig skjerming og avgrensing mot bolighuset. Området er også adkomst til småbåthavn. Det er området bak bolighuset som må anses som eiendommens «gårdsplass». Selv om det ikke er forbudt å ha to gårdsplasser, slik Syversen har vist til, er det heller ikke noe man kan kreve, og i hvert fall ikke når området ligger i strandkanten.

Området er av stor verdi for allmennheten, og ulempen for Syversen må anses begrenset. Det er ikke noen parkeringsarealer i nærheten, og det er ikke grunn til å tro at bruken av området vil trekke til seg folkemasser.

Saksøktes påstand:

1. Staten v/Klima- og miljødepartementet frifinnes.
2. Staten v/Klima- og miljødepartementet tilkjennes sakskostnader.

Rettens vurdering

1. Konklusjon

Retten har kommet til at statsforvalterens vedtak av 29. januar 2025 er gyldig. Retten mener at allmennheten har ferdselsrett til fots over Syversens eiendom Bukkholmen 3 til friluftsområdene sør på øya. Stengselet som fra 1960-tallet har vært etablert over broa til Bukkholmen er ulovlig, og kan kreves fjernet av kommunen.

2. Nærmere om sakens spørsmål

Det er ingen uenighet mellom partene om at stengslet på broa vanskeliggjør allmennhetens ferdsel til og fra friluftsområdene på Bukkholmen. Spørsmålet i saken er utelukkende om allmennheten har adgang til dette området ved å benytte en planlagt ferdselstrasé som går over Syversens eiendom. Det er ferdselsrett til fots det her er snakk om. Selv om man kan kjøre over broa, er det helt på det rene at Syversen som grunneier kan nekte enhver bruk av kjøretøy over til øya uten særskilt tillatelse.

Ferdselstraséen det i vedtaket er forutsatt at allmennheten skal benytte, går over broa og langs vannet på vestsiden av Bukkholmen. Det er enighet om at den første delen av traséen, som går over broa og fram til festegrensa til Bukkholmen 3, er utmark. Den omstridte delen av traséen er den som fortsetter videre herfra og over Bukkholmen 3, på nedsiden av Syversens bolighus og garasje. Det ovenfor omtalte småbåtanlegget har hatt adkomst fra dette området. Traséen går her først langs en opparbeidet asfaltert sti, oppmurt av stein, på nedsiden av adkomstveien til Syversens garasje. Stien ble anlagt av Syversen rundt 1970 for å gjøre adkomsten til båtfolket enklere.

Midt nedenfor bolighuset føres stien opp mot en grusplass, som ligger mellom garasjen og sjøen. I statsforvalterens vedtak er det med utgangspunkt i kommunens elektroniske kartløsning lagt til grunn at det er en avstand på ca. 8 meter mellom traséen og bolighuset, og ca. 5 meter mellom traséen og garasjen. Under rettens befaring ble det ikke gjort noen nærmere oppmåling. Der traséen går over en åpen plass, kan det naturligvis tenkes at ferdselen både kommer noe nærmere og noe lenger fra bebyggelsen. Den siste delen av traséen ut til friluftsområdet går fra festegrensa til Bukkholmen 3 langs en opparbeidet passasje mellom svabergene og sjøen, før den skråner mot øst opp en bratt skråning til friluftsområdet. Partene er også enige om at denne siste delen av traséen passerer over utmark.

Nedenfor er det inntatt et skråstilt flyfoto hvor advokat Romsvik har markert den omtrentlige traséen med rødt. Bildet gir en illustrasjon på hvor nær bebyggelsen ferdselstraséen går. På bildet vises også terrassen på garasjetaket, og området med plen innenfor, som retten kommer tilbake til nedenfor. Bak bolighuset ligger det et bryggerhus som tilhører Bukkholmen 4. Store deler av tunområdet mellom bebyggelsen ligger innenfor tomtegrensa til Bukkholmen 3, som vist på kart ovenfor. Partene er enige om at allmennheten ikke har ferdselsrett ut til friluftsområdet ved å følge veien som går rett fram fra broa og opp i tunet, en strekning på ca. 30-40 meter. Stedlige forhold gjør at dette for de fleste vil være den mest naturlige veien å gå, og Syversen har da også vist til at mange går feil og ender opp i tunet. Noe skilting ut til friluftsområdet er ikke satt opp på stedet. Dette vil kreve samtykke fra grunneier.

3. Overordnede rettslige utgangspunkter

Statsforvalterens vedtak er fattet med hjemmel i frilufsloven § 40 tredje ledd, som gir kommunen anledning til å kreve fjernet stengsel som er i strid med frilufsloven og ilegge tvangsmulkt.

Retten skal prøve rettsanvendelsesskjønnet fullt ut, det vil si om vilkårene for å ilegge pålegget om å fjerne stengselet er oppfylt, jf. blant annet Rt-1998-1164 (Furumoa) på s. 1169. Retten prøver også saksbehandlingen og om vedtaket bygger på riktig faktum. Det er de faktiske forholdene slik de var på vedtakstidspunktet som avgjør, likevel slik at domstolene har anledning til å legge vekt på etterfølgende bevis som kaster lys over forholdene på vedtakstidspunktet, jf. Rt-2012-1985 avsnitt 81. Rettens mulighet til å prøve om pålegget skal gis, jf. at frilufsloven § 40 er en «kan»-bestemmelse, er derimot begrenset. Det er sikker rett at forvaltningens frie skjønn ikke kan prøves utover en kontroll av om skjønnet er tilstrekkelig bredt og saklig, og at resultatet ikke framstår som åpenbart urimelig, jf. blant annet, Rt-2012-1985 avsnitt 142. I denne saken er det ikke anført noe som gir grunnlag for en nærmere vurdering på dette punkt.

Frilufsloven § 13 lyder:

Eier eller bruker av grunn må ikke ved stengsel eller på annen måte vanskeliggjøre ferdsel, opphold, bading eller høsting som er tillatt i denne lov, med mindre det tjener hans berettigete interesser og ikke er til utilbørlig fortrengsel for almenhetens utøvelse av allemannsrett.

Uten særskilt hjemmel er det ikke tillatt å sette opp skilt eller på annen måte kunngjøre forbud mot ferdsel, opphold, bading eller høsting som er tillatt i denne lov.

Stengsel, skilt eller kunngjøring som er i strid med denne paragraf, kan kreves fjernet etter § 40

Syversen har ikke påberopt seg at unntaksvilkåret i § 13 første ledd er oppfylt. Spørsmålet i saken er derfor utelukkende om ferdselen over eiendommen Bukkholmen 3 er tillatt etter frilufsloven eller ikke.

Hvorvidt ferdsel er tillatt etter frilufsloven, beror på om det aktuelle området hvor ferdselen går skal regnes som «innmark» eller «utmark». I utmark kan enhver ferdes til fots hele året, så lenge det skjer hensynsfullt og med tilbørlig varsomhet, jf. frilufsloven § 2. I innmark er imidlertid ferdselsretten begrenset. Det følger av frilufsloven § 3 første ledd at allmennheten ikke har ferdselsrett, over «gårdsplass» og «hustomt». Det samme framgår for øvrig også av frilufsloven § 3a første ledd, som regulerer ferdsel i innmark som fører til utmark.

Begrepene innmark og utmark er nærmere definert i frilufsloven § 1a, som lyder:

Som innmark eller like med innmark reknes i denne lov gårdsplass, hustomt, dyrket mark, engslått og kulturbeite samt liknende område hvor almenhetens ferdsel vil være til utilbørlig fortrengsel for eier eller bruker. Udyrkete, mindre grunnstykker som ligger i dyrket mark eller engslått eller er gjerdet inn sammen med slikt område, reknes også like med innmark. Det samme gjelder område for industrielt eller annet særlig øyemed hvor almenhetens ferdsel vil være til utilbørlig fortrengsel for eier, bruker eller andre.

Med utmark mener denne lov udyrket mark som etter foregående ledd ikke reknes like med innmark.

Det framgår av første ledd at utover «gårdsplass, hustomt, dyrket mark, engslått og kulturbeite», kan også «liknende område» på tomte være innmark, men da på vilkår av at ferdselen er «til utilbørlig fortrengsel» for eier eller bruker. Dette skal etter rettspraksis forstås som en streng norm, og vil bero på en nærmere interesseavveining, jf. Rt-1998-1164 (Furumoa) på s. 1171 og 1172.

Det forhold at retten skal gjøre vurderingen knyttet til vedtakstidspunktet, innebærer at det er uten betydning hvordan området tidligere har blitt vurdert, jf. Rt-1998-1164 på s. 1173 (Furumoa). Syversen kan derfor uansett ikke høres med at kommunen tidligere har vurdert området som utmark, og at man har ansett seg å være avhengig av tillatelse fra grunneier for å etablere en kyststi. Det er derfor ikke nødvendig for retten å gå inn i historikken i saken for å klarlegge hva kommunen faktisk har ment tidligere, noe partene også er uenige om. Retten viser her også til at allemannsretten er til stede så lenge området rettslig sett er å anse som utmark. Manglende utøvelse av retten fører ikke til at den faller bort, jf. her Furumoa-dommen på s. 1172. Det forhold at Syversen gjennom alle år har hatt en tilnærmet eksklusiv bruk av eiendommen, og at allmennheten ikke har hatt tilgang, er derfor uten betydning for den vurdering retten skal gjøre nå.

Friluftslovens formål står sentralt ved tolkningen av bestemmelsen. Friluftsloven § 1 slår blant annet fast at formålet med loven er å «...sikre allmennhetens rett til ferdsel, opphold m.v. i naturen, slik at muligheten til å utøve friluftsliv som en helsefremmende, trivselsskapende og miljøvennlig fritidsaktivitet bevares og fremmes».

4. Om ferdselen passerer over «hustomt»

Det første spørsmålet retten tar stilling til, er om ferdselen passerer over «hustomt», jf. friluftsloven § 1a. Ordlyden kan gi inntrykk av at man her refererer til eiendommens matrikulerte grenser, men det er ikke tilfelle. I Rt-1998-1164 (Furumoa) uttalte Høyesterett at uttrykket hustomt, i lys av friluftslovens formål, må begrenses til «den mer private sonen rundt bolighuset». Dette standpunktet har fått tilslutning også i senere dommer. I Rt-2008-803 (Kongsbakke) uttalte Høyesterett i avsnitt 45 og 46 følgende:

(45) «Hustomt» er klart nok et areal som er benyttet til byggeformål, og når begrepet benyttes i friluftsloven, er siktemålet å angi det areal som i konkurranse med allemannsrettene tilhører den mer private sone rundt bolighuset/hytten, på en slik måte at det fremstår som rimelig at grunneieren her har rett til eksklusiv bruk. Den nærmere avgrensning vil kunne være vanskelig.

(46) I Hvalersaken (Rt-2005-805) ble det i avsnitt 61 fremhevet at det ved fastleggelsen av hustomtbegrepet, i tillegg til arealets størrelse, blant annet må tas hensyn til terrengforhold, arrondering og tomtens plassering.

Retten må altså gjøre en konkret og samlet vurdering av forholdene på stedet for å avgjøre hvor grensen for hustomta som innmarksareal vil gå. Avgrensningen skal gjøres på bakgrunn av objektive forhold med tilknytning til eiendommen, jf. Rt-2008-803 (Kongsbakke) avsnitt 49, hvor Høyesterett uttalte at «En bred interesseavveining som også tar med mer subjektive forhold, er det ikke rom for når den konkrete utstrekning av «hustomt» skal fastlegges».

Tomtas størrelse utgjør 1001 kvadratmeter. I Miljøverndepartementet rundskriv T-2007-3 om friluftslivet er det lagt til grunn at en «hustomt» etter friluftslovens bestemmelser utgjør «minst ett dekar», og dette er også fulgt opp i Miljødirektoratets veileder M-1290-2019 om fjerning av ulovlige stengsler i strandsonen, med henvisning til praksis fra Sivilombudsmannen. Etter rettens vurdering er det ingen holdepunkter for at dette er noe mer enn en veiledende norm. Det framgår tydelig både av rundskrivet og veilederen at det må gjøres en konkret vurdering og at stedlige forhold vil være av større betydning. I LB-2010-143724 avviste lagmannsretten dessuten uttrykkelig at det gjelder noen fast arealregel i samsvar med veilederen fra 2007, og heller ikke senere rettspraksis gir støtte for dette. Det er likevel ikke irrelevant i den samlede vurderingen at Bukkholmen 3 altså

ikke dekker mer enn ett dekar. Det medfører at ferdselen kommer tettere på bebyggelsen, hvor Syversens interesse i skjerming og bruk er størst.

Et sentralt aspekt ved vurderingen av eiendommens «hustomt» er i dette tilfelle eiendommens plassering i umiddelbar nærhet til strandkanten, hvor allmennhetens behov for rekreasjon og friluftsliv står i en særstilling. Det er klar høyesterettspraksis på at man som grunneier i strandsonen må finne seg i å få allmennheten tettere inn på seg enn det som gjelder i områder hvor allmennhetens behov for ferdsel er mindre, jf. den ovenfor nevnte Hvaler-saken, Rt-2005-805 avsnitt 62. Det innebærer altså at jo nærmere strandkanten man kommer, jo snevrere blir friluftslovens hustombegrep.

Saksforholdet i Hvaler-saken var at allmennheten passerte på en sti over en fritidseiendom som forbandt den utbygde delen av øya Herføl med store friluftsarealer. Avstanden mellom stien og hovedhytta var på ca. 20 meter, og den lå ca. fire meter høyere enn stien. Stien passerte også et anneks nærmere sjøen, og den korteste avstanden mellom stien og annekset var her ca. 7,5 meter. Høyesterett kom til at hustombegrepet verken omfattet området som passerte hovedhytta eller annekset. Et annet eksempel på at grunneier i strandsonen må tåle mer, gir LB-2010-143724 (Nesodden), som dreide seg om to eiendommer med strandlinje til Oslofjorden. Det ene hovedhuset lå bare 5,5 meter fra stien. Begge husene hadde oppholdsarealer på plataer som lå høyere opp i terrenget, i tilknytning til boligen. Lagmannsretten konkluderte for begge eiendommene med at stien ikke gikk over hustomt. Anke over «hustomt»-vurderingen ble ikke tillatt fremmet, kun for spørsmålet om ferdselen gikk over liknende område hvor allmennhetens ferdsel ville være til utilbørlig fortrengsel, altså sekkebestemmelsen i friluftsloven § 1a, jf. Rt-2012-882 avsnitt 14 og 15.

Området hvor ferdselstraséen går over Bukkholmen 3, passerer boligen og garasjen i en omtrentlig avstand på 5 til 8 meter. Det er ingen tvil om at dette for de fleste vil oppfattes som nært. Samtidig må det etter rettens syn her få betydning at tomte er lett skrånende, noe som gjør muligheten for avgrensing og skjerming større. Bolighusets hovedetasje og hage/terrasseområdet utenfor, ligger tre-fire meter over området hvor ferdselstraséen går. Andre stedlige forhold bidrar også til skjerming. På utsiden av soverommene er det en lufteveranda, og det står et stort tre foran stuevindue. Syversen har riktignok påpekt at treet er sykt, og det er et tidsspørsmål før det må fjernes. Retten må imidlertid vurdere forholdene på vedtakstidspunktet. Oppholder man seg inne i boligen, i nærheten av vinduene, ser man rett ut på traséen i siktlinja mot sjøen. Utsynet kan imidlertid ikke anses som en like beskyttelsesverdig interesse som innsynet når spørsmålet om ferdselsrett over hustomt skal vurderes.

Når det gjelder selve garasjen, ligger denne tettere på vannet og ferdselstraséen enn boligen. Ferdselen vil her passere over det området som er det naturlige inn- og utkjøringsarealet og som også kan benyttes som biloppstillingsplass. Syversens behov for

skjerming av den bruk som ligger til garasjen, er etter rettens syn minimal. Dette er ikke et bygg som i utgangspunktet er beregnet for opphold, og som man kan forvente å ha noen privat sone i tilknytning til, jf. her LB-2010-143724 og Reusch (2016), Friluftsløven med kommentarer s. 80. Retten har uansett vansker med å se at de bruksmuligheter som naturlig hører til en garasje blir noe mindre av at det passerer turgåere over dette området. Området vil fortsatt kunne benyttes til både snuplass, biloppstilling og oppbevaring av maskiner og annet utstyr.

Retten bestrider ikke at bebyggelsen på tomta er tilpasset på en slik måte at utearealene på eiendommen ned mot sjøen skal benyttes. Nærheten til vannet er attraktiv, og retten betviler heller ikke at saksøkerne liker å oppholde seg her. Terrengforholdene og tomtas plassering tilsier likevel ikke at dette arealet er det naturlige oppholdsstedet på tomta for å nyte privatlivets fred. Selv om grunneier ikke kan øke innmarksareal ved å sette opp hagemøbler, gjerder og lignende, framstår området heller ikke som opparbeidet for annen bruk enn den som er i naturlig tilknytning til garasjen. Utover et mindre plenområde foran bolighuset, hvor det på befaringstidspunktet var plassert en benk, er området dekket av grus. Til dette kommer at området gjennom årene har vært benyttet til gjennomgang av de som har hatt avtale om båtfeste, og senere plass i småbåtanlegget. Det er også annen båttrafikk i sundet, og flere hytteeiendommer på Ullerøy-siden med fritt innsyn til området foran boligeiendommen og garasjen.

Etter å ha gjennomført befaring på eiendommen, mener retten at det også er andre utnyttelsesmuligheter på tomta, som Syversen også har nyttiggjort seg av. Det naturlige uteområdet på tomta er etter rettens syn det området som Syversen har etablert på garasjetaket og området innenfor, på sørsiden av boligen. Dette området framstår som eiendommens mer private sone. Her er det anlagt både platting og plen med beplantning, og området har umiddelbar adkomst til boligen og inngangspartiet på baksiden av bolighuset. På grunn av høydeforskjellen er det ikke noe innsyn til dette området fra ferdselstraséen, og man må bevege seg ganske langt ut på takterrassen for å se de personene som beveger seg forbi nedenfor. Allmennhetens ferdsel må anses å være lite sjenerende for den uteaktivitet som Syversen kan bedrive i dette området.

I denne sammenheng viser retten også til at det må få en viss betydning at Alf Bråten Syversen gjennom de siste 20 år også har vært eier av naboeiendommen Bukkholmen 4. Ekteparet har her tilgang til store og skjermede grøntarealer i umiddelbar nærhet til gårdsplassen ved inngangspartiet til Bukkholmen 3. Selv om det skal gjøres en objektiv vurdering av «hustomt»-begrepet, og forhold som hvem som eier en eiendom i utgangspunktet ikke skal tillegges vekt når grensene for innmark skal avgjøres, viser rettspraksis at mer subjektive momenter kan inngå i vurderingen så lenge de kan sies å være av allmenn karakter, jf. her Karnov lovkommentar, Mykkeltveit, note 3 til § 1a. I Rt-2008-803 (Kongsbakke) kom Høyesteretts flertall således til at et område med utmarkspreget likevel måtte regnes som innmark blant annet fordi det tjente som fellesområde for flere

familier. Retten viser her til at forholdene på Bukkholmen er særegne. Det er skilt ut en festetomt til familie med forholdsvis lite areal, og boligeiendommen på festetomta er plassert på en slik måte at beboerne enkelt kan nyttiggjøre seg grøntarealene på naboeiendommen. Det er ingen gjerder eller beplantning som skaper noe visuelt skille mellom de to eiendommene.

Syversen har gjort gjeldende at allmennheten ikke har noen interesse av å ferdes over det omstridte arealet, da det på grunn av terrengforholdene er en svært begrenset mulighet til å komme seg videre. Etter rettens syn er dette ikke et forhold som kan tillegges vekt. Retten viser her til Rt-1998-1164 på s. 1173 (Furumoa), hvor Høyesterett avviste en anførsel om at ferdselsretten hadde liten verdi ettersom strandsonen var vanskelig tilgjengelig fra naboeiendommene. Høyesterett viste til at det var påvist en passasjemulighet, noe som ble ansett tilstrekkelig. I vår sak gikk retten under befaringen hele den planlagte ferdselstraséen ut til friluftsområdet. Selv om det ikke var etablert noen naturlig sti eller tråkk opp skråningen fra sjøen til friluftsarealene, var det på ingen måte vanskelig å komme seg fram. Retten viser for øvrig her til at det forhold at ferdselstraséen er mindre tilgjengelig nok også vil gjøre sitt til at det ikke blir noen omfattende ferdsel over eiendommen. At det ikke er tilrettelagt for noen parkering i nærheten, vil også bidra i så måte.

Syversen har videre gjort gjeldende at det i vurderingen må ses hen til de betydelige ulemperne de blir påført ved ferdselen, jf. her at loven definerer ferdsel over både hustomt og gårdsplass som et område hvor allmennhetens ferdsel automatisk vil være til utilbørlig fortrengsel for eier eller bruker, jf. § 1a. Syversen har pekt på at etter rettspraksis vil de samme momenter som taler for at et areal er «hustomt» også være relevante i forhold til sekkebestemmelsen, og motsatt, jf. her Rt-2008-803 (Kongsbakke) avsnitt 56.

Retten viser til det som er sagt ovenfor om at det ikke er rom for noen bredere interesseavveining ved kartlegging av «hustomt»-begrepet. Retten finner likevel grunn til å bemerke at det må legges til grunn at allmennheten har en ikke ubetydelig interesse i ferdselsrett, jf. også kommunens vurdering av at friluftsområdet er ett av få nære sjøområder for rekreasjon. Det finnes da heller ingen alternativ vei til fots som går over annen utmark, slik at man uten ferdselsrett vil være avhengig av båt. På den annen side er det ingen grunn til å betvile at ferdselen medfører visse ulemper for Syversen. De har da også forklart seg om ubehagelige opplevelser etter at det ble åpnet opp for ferdsel på eiendommen. Det er likevel ikke holdepunkter for at atferd som har bidratt til slike opplevelser, er vanlig for de som bruker ferdselstraséen. Retten antar at episodene kan ha sammenheng med at området nylig er åpnet opp for ferdsel, og at det har vært godt kjent gjennom mediene at det er en konflikt om allmenhetens bruk. Det er grunn til å tro at enkeltpersoners behov for å markere sine rettigheter bortfaller nå som spørsmålet får sin rettslige avklaring. Retten viser også til at friluftsloven bygger på en forutsetning om at allmennheten opptrer hensynsfullt og med tilbørlig varsomhet, jf. friluftsloven §§ 2 og 11.

Grunneier har rett til å bortvise personer som opptrer hensynsløst eller som ved utilbørlig atferd utsetter eiendommen eller berettigede interesser for skade eller ulempe, jf. § 11 andre ledd. Etter § 15 kan kommunen også, med samtykke fra grunneier, fastsettes atferdsregler på områder hvor utfarten er stor.

Etter en samlet vurdering av ovennevnte forhold konkluderer retten med at det omstridte arealet nedenfor bolighuset og garasjen på Bukkholmen 3 ikke kan regnes som «hustomt» som ferdselen ledes over. Retten mener området ikke kan anses å utgjøre den mer private sonen av tomte. I vurderingen har retten lagt vesentlig vekt på bolighusets plassering nær strandkanten, hvor grunneier må tåle mer og hustomtsbegrepet er snevrere. Bolighuset ligger høyere plassert i terrenget, noe som gir mulighet for skjerming. Den mer private sonen på tomte er etter rettens syn det området som ligger over garasjen og plenområdet innenfor, i nær tilknytning til boligen og inngangspartiet.

5. Om ferdselen passerer over «gårdsplass»

Syversen har gjort gjeldende at dersom det omstridte arealet ikke kan regnes som «hustomt», så skal det under alle omstendigheter regnes som «gårdsplass», jf. friluftsløven § 1a. Om dette begrepet er det i LB-2016-458 uttrykt følgende:

Ordlyden indikerer at begrepet omfatter en plass mellom bygninger eller en åpen plass foran et inngangsparti. Forarbeidene omtaler ikke den nærmere avgrensningen av begrepet, det fremgår imidlertid at lovgiver anså forståelsen av dette uttrykket til ikke å volde noe særlig diskusjon. I teorien er det lagt til grunn at en gårdsplass er et åpent område i tilknytning til inngangsparti ved bolig eller en plass mellom boliger eller andre bygninger.

Etter rettens oppfatning er det klart at den aktuelle plassen foran garasjen ned mot sjøkanten ikke tilfredsstiller noen av disse kriteriene. Retten viser til at inngangspartiet til bolighuset ligger på østsiden av huset, som altså ligger høyere opp i terrenget. Her er det opparbeidet en gruset plass mellom bolighuset og bryggerhuset på naboeiendommen, som former et tun. Innenfor tomtegrensen til Bukkholmen 3 er det biloppstillingsplass for to biler, og det er ytterligere én plass ved siden av bryggerhuset tilhørende Bukkholmen 4, som Syversen har opplyst at de tidvis benytter seg av. Etter rettens syn er det naturlig å betrakte *dette* arealet som en gårdsplass etter definisjonen, noe retten heller ikke oppfatter at Syversen er uenig i.

Syversen mener uansett at dette ikke utelukker at også området foran garasjen og ned mot sjøen skal regnes som en gårdsplass etter friluftsløven. De har særlig vist til uttalelser i LA-2021-142624, hvor det med henvisning til Rt-2012-882 framgår at et moment i vurderingen av om et område utgjør «gårdsplass» vil være om området er et naturlig oppholdssted i tilknytning til bebyggelsen.

Retten bemerker at høyesterettsavgjørelsen det her ble vist til, ikke gjaldt tolkningen av uttrykket gårdsplass. Det viser likevel at uteoppholdsarealet som har krav på beskyttelse mot allmennhetens bruk, vil kunne variere avhengig av typen bebyggelse og topografiske forhold, jf. her Reusch, Friluftsløven med kommentarer på s. 76. Også gårdsplass-begrepet må tolkes i lys av formålet med bestemmelsen, nemlig å beskytte grunneiers behov for eksklusiv bruk og skjerming fra innsyn, jf. her LB-2016-458.

Retten har ikke grunnlag for å bestride at det aktuelle området foran garasjen i all hovedsak har vært benyttet av Syversen. Det har vært adkomst over grusplassen både for de to hyttene som ligger lenger sør, og for båtfolket som har leid plass hos Syversen opp igjennom årene. Kommunen la i sitt vedtak av 21. mai 2024 til grunn at området framstår offentlig og industrielt. Retten er ikke uten videre enig i dette. Garasjen har ikke vært brukt av båtfolket, og det er heller ikke sannsynliggjort at de har gjort bruk av grusplassen på noen måte, slik som til båtøptak og -opplag, eller båtrepasjoner. Etter rettens syn har uansett ikke småbåtanleggets beliggenhet nevneverdig betydning for vurderingen av om området skal regnes som en «gårdsplass». Retten går derfor ikke nærmere inn på partenes anførsler knyttet til om det skal vektlegges at det på vedtakstidspunktet var kjent for statsforvalteren at det ulovlige småbåtanlegget skulle avvikles.

Selv om arealet ligger i umiddelbar nærhet til garasjen, er det etter rettens syn ikke et naturlig oppholdssted i tilknytning til bebyggelsen som Syversen har noen beskyttelsesverdig interesse i å skjerme. Lovgivers intensjon har vært å skjerme det privatlivet som naturlig tilhører området ved inngangspartiet til bolighuset. Garasjen er et sekundærbygg som i dette tilfelle ligger et godt stykke unna inngangspartiet, på den motsatte siden av huset. Retten viser ellers til det som er sagt ovenfor om at de naturlige bruksområdene for plassen i tilknytning til garasjen kan videreføres uhindret av ferdsel over plassen. Det får også her stor betydning at garasjen ligger få meter fra strandkanten, jf. vurderingene ovenfor knyttet til at grunneiere som bygger i strandsonen må tåle å få allmennheten tett på seg, jf. HR-2005-989-A avsnitt 66 (Hvaler). I lys av friluftsløvens formål ville det være problematisk å strekke gårdsplass-begrepet i friluftsløven så langt at arealet nedenfor garasjen i dette tilfelle ble omfattet. Dette gjelder særlig også fordi Syversen har en annen gårdsplass på eiendommen i tilknytning til inngangspartiet. Det aktuelle området kan derfor ikke anses som en «gårdsplass» etter definisjonen i friluftsløven § 1a.

6. Oppsummering

Retten har ovenfor konkludert med at ferdselen ikke går over «hustomt» eller «gårdsplass». Syversen har ikke på selvstendig grunnlag gjort gjeldende at ferdselen går over «liknende område hvor almenhetens ferdsel vil være til utilbørlig fortrengsel for eier eller bruker», jf. definisjonen av innmark i friluftsløven § 1a. Dette spørsmålet ble for øvrig vurdert av statsforvalteren, som konkluderte med at det omstridte arealet heller ikke

var omfattet av denne sekkebestemmelsen. Ferdselstraséen som framgår av statsforvalterens vedtak går dermed gjennom utmark, hvor allmennheten har rett til ferdsel hele året, når det kjer hensynsfullt og med tilbørlig varsomhet, jf. friluftsløven § 2. Bommen og skiltet merket privat utgjør på denne bakgrunn et ulovlig stengsel etter friluftsløven § 13 som kommunen kan kreve fjernet. Statsforvalterens vedtak er således gyldig.

7. Sakskostnader

Staten ved Klima- og miljødepartementet har vunnet saken, og har etter hovedregelen i tvisteløven § 20-1 første og andre ledd, krav på erstatning for sine sakskostnader.

Etter rettens syn foreligger det ikke slik tungtveiende grunner som gjør det rimelig å helt eller delvis frita Syversen fra kostnadsansvaret, jf. tvisteløven § 20-2 tredje ledd. Syversen har særlig vist til at «.. saken er av velferdsmessig betydning og styrkeforholdet partene imellom tilsier slikt unntak», noe som det etter denne bestemmelsen er momenter som skal vektlegges. Retten viser imidlertid til at dette forhold ikke alene er tilstrekkelig. Det må komme noe i tillegg, for eksempel at avgjørelsen har budt på tvil, at saken har prinsipiell interesse eller at den tapende part ellers har hatt god grunn til å få saken prøvd for domstolene, jf. her Rt-2012-209 avsnitt 17. Etter rettens vurdering er saken av stor velferdsmessig betydning for Syversen, og styrkeforholdet er utvilsomt ulikt. Dette vil imidlertid vanligvis være tilfelle i denne type saker. Etter rettens syn foreligger det ikke noen øvrige forhold som er tilstrekkelig tungtveiende til å frita Syversen for sakskostnadsansvaret. Avgjørelsen har ikke budt på tvil, og retten kan heller ikke se at det var god grunn til å bringe saken inn for domstolen. Både kommunens og statsforvalterens vedtak bygger på en grundig saksutredning, og spørsmålet om allmennhetens ferdsel over Bukkholmen har vært til vurdering i kommunen i flere omganger. Det har ikke vært noen nye sider ved saken som har vært prøvd av tingretten. Det kan etter rettens syn her ikke få betydning at det ikke ble gjennomført befaringsforbindelse med statsforvalterens vedtak, selv om Syversen etter det opplyste ba om dette.

Staten har ved advokat Rynning fremmet et krav om sakskostnader på 82 837 kroner, hvorav 79 550 kroner utgjør salær, for i alt 43 timer arbeid med saken. Til sammenligning har advokat Romsvik fremmet et krav på i alt 224 794 kroner. Retten finner at statens kostnader har vært nødvendige og rimelige, jf. tvisteløven § 20-5 første ledd, og tilkjenner kostnadene.

Dommen er ikke avsagt innen lovens frist. Grunnen er andre gjøremål ved tingretten.

DOMSSLUTNING

1. Staten ved Klima- og miljødepartementet frifinnes.
2. Alf Bråten Syversen og Anne Lise Syversen dømmes til å betale staten v/ Klima- og miljødepartementet 82 837 – åttitotusenåttehundreogtrettisju – kroner innen 2 – to – uker fra dommens forkynnelse.

Retten hevet

Ingvil Conradi Andersen

Veiledning om anke i sivile saker vedlegges.

Dokument i samsvar med original

Trine Eriksen

rådgiver

Veiledning om anke i sivile saker

I sivile saker er det reglene i tvisteloven kapitler 29 og 30 som gjelder for anke. Reglene for anke over dommer, anke over kjennelser og anke over beslutninger er litt ulike. Nedenfor finner du mer informasjon og veiledning om reglene.

Ankefrist og gebyr

Fristen for å anke er én måned fra den dagen avgjørelsen ble gjort kjent for deg, hvis ikke retten har fastsatt en annen frist. Disse periodene tas ikke med når fristen beregnes (rettsferie):

- fra og med siste lørdag før palmesøndag til og med annen påskedag
- fra og med 1. juli til og med 15. august
- fra og med 24. desember til og med 3. januar

Den som anker, må betale behandlingsgebyr. Du kan få mer informasjon om gebyret fra den domstolen som har behandlet saken.

Hva må ankeerklæringen inneholde?

I ankeerklæringen må du nevne

- hvilken avgjørelse du anker
- hvilken domstol du anker til
- navn og adresse på parter, stedfortredere og prosessfullmektiger
- hva du mener er feil med den avgjørelsen som er tatt
- den faktiske og rettslige begrunnelsen for at det foreligger feil
- hvilke nye fakta, bevis eller rettslige begrunnelser du vil legge fram
- om anken gjelder hele avgjørelsen eller bare deler av den
- det kravet ankesaken gjelder, og hvilket resultat du krever
- grunnlaget for at retten kan behandle anken, dersom det har vært tvil om det
- hvordan du mener at anken skal behandles videre f.eks. om det bør være muntlig behandling i rettsmøte, skriftlig behandling og/eller rettsmekling.

Hvis du vil anke en tingrettsdom til lagmannsretten

Dommer fra tingretten kan ankes til lagmannsretten. Du kan anke en dom hvis du mener det er

- feil i de faktiske forholdene som retten har beskrevet i dommen
- feil i rettsanvendelsen (at loven er tolket feil)
- feil i saksbehandlingen

Hvis du ønsker å anke, må du sende en skriftlig ankeerklæring til den tingretten som har behandlet saken. Hvis du fører saken selv uten advokat, kan du møte opp i tingretten og anke muntlig. Retten kan tillate at også prosessfullmektiger som ikke er advokater, anker muntlig.

Det er vanligvis en muntlig forhandling i lagmannsretten som avgjør en anke over en dom. I ankebehandlingen skal lagmannsretten konsentrere seg om de delene av tingrettens avgjørelse som er omtvistet, og som det er knyttet tvil til.

Lagmannsretten kan nekte å behandle en anke hvis den kommer til at det er klar overvekt av sannsynlighet for at dommen fra tingretten ikke vil bli endret. I tillegg kan retten nekte å behandle noen krav eller ankegrunner, selv om resten av anken blir behandlet.

Retten til å anke er begrenset i saker som gjelder formuesverdi under 250 000 kroner

Hvis anken gjelder en formuesverdi under 250 000 kroner, kreves det samtykke fra lagmannsretten for at anken skal kunne bli behandlet.

Når lagmannsretten vurderer om den skal gi samtykke, legger den vekt på

- sakens karakter
- partenes behov for å få saken prøvd på nytt
- om det ser ut til å være svakheter ved den avgjørelsen som er anket, eller ved behandlingen av saken

Hvis du vil anke en tingretts kjennelse eller beslutning til lagmannsretten

En *kjennelse* kan du som hovedregel anke på grunn av

- feil i de faktiske forholdene som retten har beskrevet i kjennelsen
- feil i rettsanvendelsen (at loven er tolket feil)
- feil i saksbehandlingen

Kjennelser som gjelder saksbehandlingen, og som er tatt på bakgrunn av skjønn, kan bare ankes dersom du mener at skjønnsutøvelsen er uforsvarlig eller klart urimelig.

En *beslutning* kan du bare anke hvis du mener

- at retten ikke hadde rett til å ta denne typen avgjørelse på det lovgrunnlaget, eller
- at avgjørelsen åpenbart er uforsvarlig eller urimelig

Hvis tingretten har avsagt dom i saken, kan tingrettens avgjørelser om saksbehandlingen ikke ankes særskilt. Da kan dommen isteden ankes på grunnlag av feil i saksbehandlingen.

Kjennelser og beslutninger anker du til den tingretten som har avsagt avgjørelsen. Anken avgjøres normalt ved kjennelse etter skriftlig behandling i lagmannsretten.

Hvis du vil anke lagmannsrettens avgjørelse til Høyesterett

Høyesterett er ankeinstans for lagmannsrettens avgjørelser.

Anke til Høyesterett over *dommer* krever alltid samtykke fra Høyesteretts ankeutvalg. Samtykke gis bare når anken gjelder spørsmål som har betydning utover den aktuelle saken, eller det av andre grunner er særlig viktig å få saken behandlet av Høyesterett. Anke over dommer avgjøres normalt etter muntlig forhandling.

Høyesteretts ankeutvalg kan nekte å ta anker over *kjennelser* og *beslutninger* til behandling dersom anken ikke reiser spørsmål av betydning utover den aktuelle saken, og heller ikke andre hensyn taler for at anken bør prøves. Anken kan også nektes fremmet dersom den reiser omfattende bevisspørsmål.

Når en anke over kjennelser og beslutninger i tingretten er avgjort ved kjennelse i lagmannsretten, kan avgjørelsen som hovedregel ikke ankes videre til Høyesterett.

Anke over lagmannsrettens kjennelser og beslutninger avgjøres normalt etter skriftlig behandling i Høyesteretts ankeutvalg.